

DİYARBAKIR HALKEVİ DERGİSİ KARACADAĞ'DA LOZAN

BARIŞI'NIN SUNUMU: GÜDÜLER VE SAİKLER

PRESENTATION OF THE LAUSANNE PEACE IN DİYARBAKIR PEOPLE'S HOUSE
MAGAZINE KARACADAĞ: REASONS AND MOTIVES

Mehmet KENDİRCİ*

Öz

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu antlaşması olarak kabul edilmektedir. Lozan Barış Antlaşması'nın Cumhuriyet'in kurucuları ve siyasi elitleri açısından önemi, elde edilen askeri zaferi siyasi zaferle taçlandırmış olmasıdır. Lozan Barış Antlaşması bu zaferin zirve noktasıdır.

Yasallığı tartışmalı olmakla birlikte 24 Temmuz, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ülke genelinde bir tür bayram olarak kutlanmıştır. Lozan Sulh Bayramı ya da Lozan Günü olarak nitelendirilen/adlandırılan bu bayramın ilerleyen süreçte ana kutlama merkezi Halkevleridir. Bu doğrultuda gerek kutlamalar gerekse Halkevlerinin yayınları aracılığıyla Cumhuriyet'in kazanımlarının vatandaşlara sunulması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, Lozan Barış Antlaşması'nın Diyarbakır Halkevi dergisi Karacadağ'da nasıl yer aldığı ve Lozan Günü'nün Cumhuriyet'in hangi güdülerini dahilinde sunulduğu irdelenmektedir.

Anahtar Kelime: Halkevi, Diyarbakır, Karacadağ, Lozan Barış Antlaşması, Lozan Günü.

Abstract

The Lausanne Peace Treaty, signed on July 24, 1923, is considered as the founding treaty of Turkey. The importance of the Lausanne Peace Treaty for the founders and political elites of the Republic is that it crowned the military victory with a political win. The Lausanne Peace Treaty is the peak point of this victory.

Although its legality is controversial, July 24 was celebrated as a festival throughout the country in the Early Republican Era. The main celebration centre of this festival, which was described/called as the Lausanne Peace festival or the Lausanne Day, was the People's Houses. In this regard, it was aimed to present the achievements of the Republic to the citizens through both celebrations and publications of the People's Houses.

This study conveys how the Lausanne Peace Treaty was featured in Diyarbakır People's House's magazine Karacadağ and within what motivations of the Republic, the Lausanne Day was presented.

Keywords: People's Houses, Diyarbakır, Karacadağ, The Treaty of Lausanne, The Lausanne Day.

GİRİŞ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye Cumhuriyeti'nin karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan birisi, Cumhuriyet'i sürekli kılacak ve devindirecek -yeni- neslin henüz var olmamasıdır. Cumhuriyet'in kurucu kadroları ve siyasal elitleri için yeni rejimi sahiplenecek yeni bir neslin yaratılması elzemdir. Yaratılacak olan yeni nesil ile var olan neslin yeni rejimin modernleştirici ve medenileştirici ülküleri dâhilinde kesiştirilmesi gerekmektedir. Cumhuriyet'in temel değerlerinin yurttaşlara aktarılıp bu değerlerin de yurttaşlar tarafından özümsemesinin sağlanması, yeni rejimin toplumsal uzamdaki meşruiyetinin inşa edilip devindirilebilmesi için hayati öneme sahiptir. Bu duruma Cumhuriyet'in bulduğu en etkili çözüm Halkevleri inşasıdır. Çeçen (Çeçen, 1990, s. 106-111), inşa edilen Halkevlerinin Cumhuriyet'in toplumsal devrimlerinin sunum ve bu devrimlerin devindirici mekânı olmasına dikkat çekmektedir. Toksoy (Toksoy, 2007), Cumhuriyet'in inşa etmeye çalıştığı 'yeni kültürün' kendine özgü biricik mekânı olan Halkevlerindeki sunumunun önemini vurgularken, Şimşek (Şimşek, 2005; 2007), Cumhuriyet'in Halkevleri dolayısıyla sunacağı modernleştirici ve medenileştirici ülkülerin bileşenlerini çözümlenmektedir. İzlek dahilinde Gündoğdu ise inşa edilen Halkevlerinin "geçmişten büyük bir kopuş ... ve Türk İnkılabı olarak kavramsallaştırılan dönüşümleri derinleştirmek ve yaymak" (Gündoğdu, 2023, s. 547) amacını işaretleyerek aynı zamanda Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının ve siyasal elitlerinin Halkevlerinden beklentilerini çerçevelemektedir.

Nitekim Halkevlerinin kuruluşuna ilişkin talimatname, Halkevlerinin kuruluş nedenlerini ve bu nedenlere içkin saikleri net bir biçimde aktarmaktadır. Buna göre, "Türklüğün kaybettiği uzun yılları cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeği, medeniyet sahasında mümkün tabii meziyet ve kabiliyetlerine mütenasip şeref mevkiîni tekrar almasını istihdaf eder. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurttaşlar olmaktır" (C.H.F., 1932, s. 5).

"Halkevleri Kuruluş Talimatnamesi", Türkiye'de yeni kurulan Halkevlerini dünyadaki örnekleriyle karşılaştırmakta, bu türden kurumları modern ve medeni dünyaya ait ülkelerin kurdukları kurumlar olarak meşrulaştırmaktadır. Modern ve medeni dünya olarak kabul edilen ülkelerin yurttaşlarını nasıl bir araya getirdiği, bir araya getirdiği yurttaşlara kendi değer yargılarını nasıl sunduğu ve bu sunum dolayısıyla da siyasal meşruiyetin nasıl sağlandığı, Cumhuriyet'in özel ilgi gösterdiği konuların başında gelmektedir. Bu bağlamda ilgili örnekler içinde özellikle İtalya'daki örneğin ele alınmış biçimi dikkate değerdir. Mussolini İtalya'sındaki Dopolavoro teşkilâtının İtalya genelinde milli bayramlar örgütleyip, tören ve teşrifat

merasimlerine merkez olduğu belirtilmektedir (C.H.F., 1932, s. 4). Nihayetinde “kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan duyanlar için toplanma ve çalışma yeri” (C.H.F., 1932, s. 5) olarak tanımlanan Halkevleri, Cumhuriyet'in yurttaş yaratabileceği, var olan yurttaşları da kendi değer yargılarıyla -yeniden- inşa edebileceği en verimli kurum olarak, Cumhuriyet'in modernlik ve muasır devletler düzeyine çıkma savaşında en ön cephede yer almaktadır.

1. Diyarbakır Halkevi'nin Kuruluşu

Türkiye genelindeki ilk on dört Halkevi'nden biri olan Diyarbakır Halkevi 19 Şubat 1932 tarihinde açılmıştır (Kardaş, 2018, s. 39). Diyarbakır Halkevi'nin açılışı, “CHP Genel Sekreterliğinden gönderilen ortak program gereğince Diyarbakır Halkevi'nin açılış merasim programı da diğer halkevleri ile aynı şekilde gerçekleşmiştir” (Özer, 2021, s. 265-266; Kardaş, 2018, s. 39-40). Halkevlerinin açılış günü olan 19 Şubat, Halkevlerinde her yıl kutlanan bir bayramdır (Karacadağ, 1943, s. 773; Karacadağ, 1945a, s. 16; Karacadağ, 1946a, s. 24). Bu doğrultuda Diyarbakır Halkevi'nde Halkevlerinin kuruluş yıldönümünün kutlandığı görülmektedir (Karacadağ, 1940b, s. 40). Kutlamalar dâhilinde kitap sergilerinin açıldığı, imkânlar dâhilinde geceleri milli oyunlar oynandığı ve konserler verildiği aktarılmaktadır. Öyle ki kutlamalardaki törenlerin halk nezdinde yarattığı olumlu intiba, yurttaşlardan gönderilen tebrik mektupları ve bunların aktarılması ile de desteklenmektedir (Karacadağ, 1946a, s. 24).

Özer'in ifadesiyle, “aydınlar arasında sosyal problemleri çözebilecek en iyi ilaç olarak” (Özer, 2021, s. 269) değerlendirilen Halkevlerinin açılışının hem ulusal düzeyde hem de yerelde kutlanması ve bunun inatla ve ısrarla her yıl tekrar edilmesi, Cumhuriyet'in Halkevlerine verdiği önemi ve fakat aynı zamanda Halkevlerinden beklentilerini yansıtmaktadır. “Halkın ruhundan kuvvet alan” (Çubukçu, 1945, s. 1), “halkı kendi potasında kaynaştırıp ve yükselten bir kültür müessesesi olduğu kadar, aynı zamanda halkın ruhundan kuvvet ve ışık alarak, millî varlıklarımıza dayanarak yaşamağa mecbur birer halk yuvası” (Çubukçu, 1945, s. 2) olan Halkevlerine, “grip çalışanlar, hem yetişecek, hem yetiştirecektir. Garezsiz, menfaatsiz, millî bir ferağatın ulviyeti içinde kendilerini bu yuvalara bağlamış olanlar millî ve sosyal davalarımızın tahakkukuna hizmet için en yüksek ve en şerefli bir yolu ihtiyar etmiş inkılap çocukları olarak daima saygıyla karşılanacaktır” (Çubukçu, 1945, s.2).

Geleceğe yönelik beklentileri içeren temenniler gerçekte temenniden öte kesif ödevler olarak görülmektedir. Bu bağlamda yurttaşlardan beklentiler, “geçen yıllar girdiğimiz yıldan geri, gelecek yıllar arkada kalan yıllardan daha ileri olacaktır” (İskenderoğlu, 1946, s. 1) ifadesiyle dile getirilmektedir. Cumhuriyet yaptığı devrimlerle Türkiye'yi “mistisizmden alıp olumlu

bilimler dünyasına” (İskenderoğlu, 1946, s. 1) taşımaktadır. Halkevleri ise, “bizi eskiden yeniye, kötüden iyiye geriden ileriye ulaştıran” (İskenderoğlu, 1946, s. 1), “yapılan devrimin getirdiği ve getireceği güzel ve pozitif ne varsa bunları millete benimsetmek, maletmek ve varlığını bunla sarmak için” (İskenderoğlu, 1946, s. 1) kurulmuştur. Halkevleri, “birer kültür kaynağı olduğu gibi sosyal yükselişin şerefli birer basamağı ve gönülleri ısıtan manevi feragatin de birer örneği” (İskenderoğlu, 1946, s. 1) olarak değerlendirilmektedir. Halkevleri’ne gelenler bilmediklerini öğrenmek ve büyük devrimin ana vasıflarını kavrayarak yapmak ödevindedir” (İskenderoğlu, 1946, s. 1).

Nihai olarak Halkevleri, bireyin yurttaşa dönüştüğü, yurttaşın ise topluma eklemlendiği bir mekândır; bu halk için de geçerlidir, aydınlar için de... Halkevleri yurttaşı yurttaşa karşı eşitleyip yurttaşı toplum içinde eritmeyi ve ulusal birliği sağlamayı amaçlamaktadır: “Halkevleri, yapıta, görüşte, düşünüşte, anlayışta ve duyuşta birliğin ve beraberliğin en güzel ve en nurlu ocağıdır. Her Halkevli de kişiliğini ülkünün emrine ve büyük davaların hizmetine vakfetmiş ve benliğini Türklüğün yükselişinde eritmiş olmanın kıvanç ve gururunu duyar” (İskenderoğlu, 1946, s. 1).

2. Karacadağ Dergisi

138 sayı olarak yayınlamış Karacadağ’ın, 20 Şubat 1938 tarihinde başlayan yayın hayatı, 1950 yılının Haziran ayındaki son sayısı ile sona ermiştir. (Kardaş, 2018, s. 81-84; Özer, 2021, s. 465-479). Diyarbakır Halkevi’nin yayınlayacağı dergi için Karacadağ adının seçilmesi K. Baykal tarafından Karacadağ’ın kadim bir ata yurdu olmasına dayandırılmaktadır. K. Baykal bu durumu, “dergimize ... uzun zaman atalarımızın yurtlarına bucak olmuş bir dağın, nefis suyu ile yaşamımıza can katan bir yerin adını taktık. Dergimiz ... yeni ilimsel düşünelere ... yer vererek adının anlamını kuvvetlendirecektir” (Baykal, 1938a, s. 1) ifadesiyle açıklamaktadır.

Dergide Osman Ocak imzalı “Karacadağ” başlıklı yazı ise Diyarbakır Halkevi’ni ve yayın organı Karacadağ’ı doğal bir ‘kültürel yaşam alanı’ olarak değerlendirmektedir: “Tabiattan kuvvetini, Cemiyetten kudretini alan mecmua Karacadağa gitmeden sıhhatimizi korumaya, tatmine muhtaç ince duygularını yaşatmaya, kafanızı gıdalandıracak kültürünüzü artırmaya özenecektir” (Ocak, 1938, s. 13). Karacadağ’daki yazın, Diyarbakır’ın Türk kültürüne hizmetlerine dair yazılar ve değerlendirmeler (Baykal, 1938b, s. 2-5) ile Cumhuriyet’in değerlerinin aktarımı temellidir. Bu çerçevede şiirlerin, Halkevi’nin varlığını pekiştirmede araçsallaştırıldığı; bir kurum olarak Halkevi üzerine şiir yarışmaları düzenlenmesi ve düzenlenen bu yarışmaya katılan şiirlerin de Karacadağ’da yayınlanmasıyla cisimleştirildiği görülmektedir (Halkçıoğlu, 1939, s. 22; Dirioz, 1939, s. 21; Güvenç, 1939, s. 22; Ateşli, 1939,

s. 23). Şiirlerin ağırlıklı olarak, Halkevlerinden yararlanmanın 'faziletlerine' (Karacadağ, 1940a, s. 9-10) ve Diyarbakır'ın 'kadim bir Türk yurdu' olduğuna yoğunlaşmaları dikkat çekicidir.

Görünüş aldaticıdır; bu noktaya kadar Karacadağ'a ilişkin aktarılanlar da yanıltıcı olmamalıdır. Karacadağ'da 1945 yılında yayınlanan "Halkevi dergileri ve aydınlarımız" imzalı bir başyazı, Halkevi dergilerinin durumu hakkında oldukça karamsar bir görünüm sunmaktadır. "Öyle bir dergi ki yazınızı yazarak matbaaya kadar getirmek veya göndermek külfetinden başka hiçbir sıkıntınız yok... yazınız muhakkak basılıyor veya basılmak imkânları yoksa size dergide cevap veriliyor. Bu da yazınızı reddetmek yahut beğenmemek demek değildir" (Karacadağ, 1945c, s. 1) ifadesiyle Halkevi dergisinde yayın yapmanın aslında ne kadar kolay olduğu hatırlatılmaktadır. Hatırlatma, dönem içinde çok temel bir soruna, Halkevi'ne yurttaşların yazı göndermemesine, gönderilen yazıların yayınlandığı Halkevi dergisinin ise yurttaşlar tarafından beklenen ilgiyle karşılanmamasına ilişkindir. Nitekim, "bu kötü zihniyetle halkevi dergilerinin düştüğü acıklı durumu gizleyemeyiz" ifadesiyle oldukça karamsar bir tablo çizilen yazıda, görünüş netleştirilmektedir:

Kütüphanelerde halkodalarında halkevi dergileri masaların tozları arasında sürünür durur. Birçok halkodalarına giden dergilerini açmanın adet olmadığını gözlerimle gördüm. Bütün koleksiyonları hep kesilmemiş dergilerden yapılmıştır. Bir derginin özsüz, basmakalıp yazılarla dolu olduğunu anlatmak için üzerinde adeta: Falan yerin halkevi dergisidir diye yazmak kafi gelecek. Ben kendi hesabıma hangi halkevi dergisine baktıysam beni tatmin etmedi. Sebep malum. Birkaç gayretli arkadaşın bütün sıkıntıyı üzerlerine alarak dergiyi yaşatmaya çalışmalarından ve bütün yazıları kendileri yazmadıkları için ellerine geçen her yazıyı basmak zorunda kalmalarından... Basmazlarsa biricik dergileri kapanacak, basarlarsa dergiden başka her şeye benzeyecek. Böylece derginin kapanması, partinin gözünden düşmemesi için başlıklar altında bir sürü yazılar ... okunurken içinizden bir oh çekersiniz fakat yazıyı okuyunca o çevrede araştırma yapan zattan daha çok bilginiz olduğunu görünce dergiyi bir daha elinize almak istemezsiniz ... Halkevi dergilerine yazı gönderiniz. Dergiyi çıkaranları özsüz, değersiz yazılar basmaya zorlamayınız. Onları kütüphanelerin halkodalarının tozlu masalarında sürünmekten kurtarınız (Karacadağ, 1945, s. 1-2).

Aktarılanların neden olabileceği sorunlar endişe kaynağı olmuş olmalıdır ki, bağlama dair bir başka yazı bu kez aktarılanların tam zıttı görüşlere sahiptir. Karacadağ'ın sekizinci yayın yılına girmesi nedeniyle Karacadağ'da çıkan bir başyazıda "dergi ve gazete çıkarmakta ünlü bir geçmişi olan Diyarbakırımızın tek dergisi" (Karacadağ, 1946b, s.1) ifadesiyle Karacadağ selamlanmaktadır. Selamlamanın burukluğu Karacadağ'ın diğer Halkevi dergileriyle yapılan karşılaştırmada görece geri planda kalan bir örnek olması nedeniyledir. "Gönül isterdi ki, bu ünlü geçmişe dayanarak Karacadağ bugün kendisinden çok evvel yayın hayatına atılmış olan ağabeyleriyle yan yana çıksın. Onların olgun ve verimli çalışmaları arasına kendisini de katsın" (Karacadağ, 1946b, s.1). Ancak bu burukluk "Diyarbakır'ın uyanık ve imanlı gençliği yazılarını

bastırmak için can atıyorlar. Her gün ... gözleri iman dolu gençler kapının önünde bekliyorlar. Ve biz gözlerimiz yaşararak bunları sıraya koyuyoruz. Karacadağ ... onların itimadına lâıyk olamıyor ... içimiz sızlıyor” (Karacadağ, 1946b, s.1) ifadesiyle bir nebze de olsa soğrularak Karacadağ’ın yetersizliğini ‘teknik nedenler’ ile sınırlandırmaktadır.

3. Karacadağ Dergisinde Lozan Barışı’nın Sunumu ve Lozan Günü

Önceki sayfalarda aktarıldığı üzere Cumhuriyet açısından Halkevleri, yurttaşın yurttaşa karşı eşitlenerek, yurttaşın toplum içinde eritilmesinin ve bu sayede de ulus içinde birliğin sağlamlasının bir aracı olarak görülmektedir. Bağlam dâhilinde Karacadağ’daki Lozan Barış Antlaşması içerikli yazılarda birlik vurgusu dikkati çekmektedir. Dergide yayınlanan yazılarda birliğin salt zamansal ve mekânsal bir birliktelik olarak ele alınmadığı ancak birliğin zamandan ve mekândan azade olmadığı da belirtilmektedir. İnsanların içinde yaşadıkları coğrafya ve zaman ile insan topluluğunun bir aradalığı, birliği belirleyen temel bileşenler olarak değerlendirilmektedir. Bu tavrın görünür olduğu K. Baykal imzalı “Ferd ve Sosyete” (Baykal, 1938c, s. 7-8) başlıklı yazı, eski zaman olarak tanımladığı dönemlerdeki bir arada yaşayışı vicdan, duygu ve düşünce temelli ele alıp bunların devindirilmesi için dini değerlerin ön plana çıkartıldığını belirtmektedir. Bireyin yüceltildiği ancak bireyin toplumun kabul ettiği değerler dâhilinde hayatını idare ettirerek, yaşayışını bu saiklere göre belirlediği yaşam, ulusal ahlak olarak değerlendirilmekte; toplumsal kurumların bunu gözeterek örgütlenmesinin, bireyin de bu saikler altında şekillendirilmesinin gerekliliği işaretlenmektedir. Neticede “hakiki ahlak, insanın ferdi iradesinden doğan fakat sınırlı ve nizamlı bir hürriyetle yaşamayı emreden ahlak” (Baykal, 1938c, s. 2) olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Milli Mücadele ile başlayan süreç salt işgalcinin ve dış düşmanının yurttan kovulması değil aynı zamanda iç birliği bozulmuş, “büyük bir kudreti ve hakimiyeti elinde tutan, cehaletin zehirli akışından istifade ederek insel yaşayışın ölçüsü olan egemenlikleri tahdit etme enerjisine sahip olan, hayal peşinde koşarak ölmü yaklaşan insanlar” (Gürpınar, 1938b, s. 6) topluluğuna hayat verilmesi sürecidir.

Bu noktada Cumhuriyet’in kazanımları, yurttaşlar açısından görülebilir ve deneyimlenebilir kazanımlar olarak cisimleştirilir. Cumhuriyet ve ülküleri nedir sorusunun cevabı, yurttaşların sokağa çıktıklarında ve gündeliklerinde karşılaştıkları düzen, ilgili düzeni yansıtan imar ve bayındırlık işleri, çevre düzenlemeleri gibi örnekler dolayısıyla cevaplanmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda Karacadağ’daki örnek yazılar içinde şu ve benzer ifadelerle sıkça karşılaşılacaktır: “Türkiye’imizde yapılan bir fabrika, bir imalathane, hasta bakım evi, modern bir sinema, halkı kucağında toplayan ve ona medeniyet kaynaklarından şifa suları sunan konser salonu, halkevleri gibi daha birçok kıymetli ve yüksek abideler yapısını bizzat çalışma ve

didinmelerle yapan değerli büyüklerimiz” (Gürpınar, 1938b, s. 7; Öner, 1939b, s. 5) Cumhuriyet'in imkân koşullarını çerçevelemektedir.

Cumhuriyet'in kurucu kadroları zamansal ve mekânsal birlikteliğin ve birliktelikten beslenen birliğin, salt teknik çıktılarla biçimlenmeyeceğinin bilincindedir. Birlik aynı zamanda düşünsel ve ülküsel bir birlik olarak örgütlenmelidir. Karacadağ'da 20 Mayıs 1939 tarihli K. Baykal imzalı “23 Nisan ve 19 Mayıs Bayramları Münasebetile” başlıklı bir yazı Halkevleri yayınları içinde pek de değinilmeyen, ritüellerin ve ulusal bayramların önemini tartışmaktadır. İlgili yazıya göre, bireysel değerleri ile toplum değerleri arasında sıkışmış insanın anlamlı bir yaşayış inşa edebilmesi için her iki uğrak arasında bir denge sağlaması gereklidir. Toplumsal değerlerin bireysel değerleri öncelemesi gerektiğini savunan hat dâhilinde, bireyin toplum içinde anlamlı kılınmasında bayramların önemi, “arasıra sosyal heyecanları arttırmak, bilhassa milli günler münasebetile ulusun geçmiş kahramanlık ve fedakârlıklarını, eski kara günleri hatırlatmak iyi günlerin hatırasile vicdanları milli heyecanla coşturmak, kalplere yeni ulusal bir kudret vermek ferdlerin maddi ve manevi hayatları için gerektir” (Baykal, 1939a, s. 1). Bu nedenle “milli bayramlar, milli an'aneler milli san'at [sanat] eserleri, eski ve yenileri tanıtmak, ferdleri maddi zaruret hayatında daha kuvvetli kılan amillerdir” (Baykal, 1939a, s. 2) ifadesiyle öne çıkartılmaktadır. Cumhuriyet'in ısrarla vurgulamaya ve yurttaşına benimsetmeye çalıştığı bu hislerin dışsal olmadığı, Türk'ün ve Cumhuriyet'in özüne içkin olduğudur. Bu sayede bir arada yaşamak ve bir olmak Türk olmakla sıkı sıkıya bağlantılandırılır. Nihayetinde, “milli bayramlarımızda hem o günleri ve o büyükleri minnet ve şükranla anmak, hem de o hatıraları canlandırıp milli, maddi ve manevi hayatımıza yeni bir kudret vermek. İşte bu bayramlarımızın ruhî ve içtimai âmil ve gayesi bu[dur]” (Baykal, 1939a, s. 2-3).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde bir tür ulusal bir bayram olarak değerlendirilen Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasının Diyarbakır Halkevi'ndeki kutlanması, başlangıç itibariyle Diyarbakır Halkevi'nden çekilen tebrik telgrafları temellidir. 1934 yılında, detayları aktarılmayan, bir kutlama töreni yapıldığı ve ardından CHP Genel Sekreterliği ile karşılıklı tebrik telgrafları çekildiği anlaşılmaktadır (Özer, 2021, s. 347). Kurucu Baba Mustafa Kemal Atatürk'ün 1938 yılındaki vefatının ulus düzeyinde yarattığı şok ve ardından İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte ilgili dönemde görece bir durgunluk yaşayan Diyarbakır Halkevi'ne, 1939 yılında Cumhuriyet Halk Partisi Sekreterliği'nden 24 Temmuz'un canlı bir programla kutlanmasını hatırlatan bir telgraf çekilmiştir (Özer, 2021, s. 350). Telgrafın işaret etmeye çalıştığı kutlamaların salt telgraflaşma düzeyinde kalmaması, yurttaşların da dâhil

edildiği Lozan temalı sunumların Diyarbakır Halkevi'nde gerçekleştirilmesi ve detaylı yazıların Karacadağ'da yayınlanmasıdır.

Bu saikler altında Karacadağ'da Lozan Barış Antlaşması'na dair metinsel ilk detaylı aktarım Şemsettin Gürpınar imzalı "Sevr-Lozan ve Andlaşması" başlıklı bir yazıda gerçekleşmektedir. Gürpınar'ın yazısı Sevr'e giden yolu aktaran bir ön anlatıyla başlamaktadır. Gürpınar Sevr'i, "ulusu en kısa ve kesin bir yolla ölüme götürmek, Türk sosyal hayatı denilen tarihin özünü, konusunu teşkil eden tarihsel anıdı, kırıp dağıtmak, yıkıp yakmak için hazırlanmış zehirleyici ve uyuşturucu bir kalkınma savaşı" (Gürpınar, 1938c, s. 14) olarak tanımlamaktadır.

Özünü yitirerek soysuzlaşmış, "Osmanlı denilen köhne temelin sakat adamına mahsus olan bu şekil bir andlaşma Bab-ı Ali'de toplanan bir Osmanlı delegeler kurulu tarafından" (Gürpınar, 1938c, s. 14) imzalanmıştır. Bu yönüyle Sevr, askeri olarak yenilmiş bir ülkenin ve onun yöneticilerinin imzaladığı bir antlaşmadan öte, bir milletin toptan iflas belgesi olarak değerlendirilmektedir. Millettin toptan iflası ise her türden meşruiyeti gayri meşru ve bunları devindirecek ritüelleri ve gündelik rutinleri de anlamsız kılmaktadır. Cumhuriyet yeni bir meşruiyet kaynağı ve bu kaynağı devindirecek ritüeller ve gündelik rutinler inşa etmek zorundadır.

Cumhuriyet'in her fırsatta vurguladığı ve Karacadağ'da da bu tavrın izlerinin rahatlıkla takip edilebileceği bir konu olarak Cumhuriyet'in meşruiyetini kendinden alması, Lozan'a dair anlatılarda vurgulanan konuların başında gelmektedir. Sevr'i kabul etmeyen Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki "Türk Milli kuvvetleri, enerjyi kendi asil kanından alan bir kuvvetler topluluğu" (Gürpınar, 1938c, s. 14-15) ulusal kurtuluş mücadelesini başlatmıştır. Nihayetinde Milli Mücadele, "Türk egemenliğini yurda armağan ederek güvenli kalkılan müttefikler savaşını sonuçsuz bıraktı" (Gürpınar, 1938d, s. 14), Ankara'da kurulmuş olan Türkiye Büyük Millet Meclisi ise, "askeri, siyasal ve sosyal yönlerde önemli bir başarı ile çalışıyor ve Lozan gibi Türk mucizesini" (Gürpınar, 1938d, s. 14) inşa ediyordu. Millî Mücadele'nin başarısı ulusları "derece derece indir[irken]" (Gürpınar, 1938e, s. 5), Türkiye kararlılıkla isteklerini kabul ettirdi "ve hep aynı şeyi istedi: Kayıtsız ve şartsız egemenlik. Netice itibarile Atatürk gibi Ulu dahî dediğini yaptı ve ulusumuzu her yönde egemenliğe ulaştırdı" (Gürpınar, 1938e, s. 5).

Tekrara düşme pahasına da olsa yeniden anımsatılmalıdır; Cumhuriyet, kendisine yeni bir meşruiyet kaynağı arayışı içindedir. Bu doğrultuda da egemenlik vurgusunun Karacadağ'daki yazılarda önemli bir yer tutması şaşırtıcı değildir. Cumhuriyet'in kurucu kadroları ve siyasal elitleri için Milli Mücadele ile başlayan ve Cumhuriyet ile nihayete eren süreç içinde Lozan egemenliğin inşasında ve yurttaşlarla paylaşımında çok önemli bir safha olarak

vurgulanmaktadır. Bu vurgu salt Lozan'a atfedilen yazılarla sınırlı değildir ancak Lozan mutlak suretle farklı bağlamlara sahip yazılara da sızdırılmaktadır. Bu anlayışın yansıması, Cumhuriyet'in on beşinci yaşının kutlandığı 1938 yılı Cumhuriyet Bayramı'nda Karacadağ'da yayınlanmış Kâzım Baykal imzalı bir yazıda takip edilebilir. "Biz ve Cümhuriyet Bayramımız" başlıklı bu yazıda "erkinlik savaşına böyle başladık, ve bittabi millî irademizle lehimize neticelendirdik. İstiklâlın temamiyeti kültür, ekonomi cihetlerinden de ecnebi nüfuzundan kurtulmak suretile olur. Bunun hamlesini savaşın sonunda Lozan'da yaptık, nihayet, tam istiklalimizi ve Cumhuriyetimizi cihana ... yaydık" (Baykal, 1938e, s. 3) ifadeleriyle egemenlik, Lozan ve Cumhuriyet arasında direkt bir bağ kurulmaktadır.

İlgili izlek üzerinden Türkiye'de Cumhuriyet'in ve demokrasinin kurulması için Lozan büyük bir zafer ve bu yolda atılmış kesin bir adım olarak sunulmaktadır (Alpan, 1940, s. 51). Bağlam dâhilinde Lozan aynı zamanda Cumhuriyet'in farklı kazanımlarına ilişkin anlatımlara da temel oluşturmaktadır. Nitekim Karacadağ'da yayımlanan 1939 yılı 19 Şubat Halkevleri'nin açılış yıl dönümüne ilişkin Şeref Kışmir imzalı bir yazı, Halkevleri'nin kuruluşu ve açılışını "inkılâp tarihimizde, Lozan zaferi, Cumhuriyet ilânı gibi Türk milletinin hatırasında ebediyete hakedilecek aziz günlerden biri" (Kışmir, 1939, s. 1) olarak tanımlamaktadır.

1939 yılında Hatay'ın Türkiye'ye katılması, Lozan'la sağlanan egemenlik haklarının açık bir göstergesi olarak kullanılması olarak aynı yılın Lozan kutlamalarında vurgulanmaktadır. Hatay zaferi, Lozan zaferinin bir uzantısı, Cumhuriyet'in mutlak egemenlik haklarının kullanımı olarak sunulmaktadır:

Hatay gününü tes'it ederken bütün yurttta dalgalanan bayraklar, bir gün sonra 'Lozan' gününün parlak ufuklarını süsledi. O gün de büyük Lozan zaferini kutladık. Biri öbürünü kovalıyan zaferlerin sonu gelmez Türk tarihinde... Fakat Lozanın manası, Lozanın kıymet ve ehemmiyeti bizce de dünyaca da pek büyük ve pek geniştir. Lozan, düne kadar Türk istiklâl ve hakimiyetinin esasını meydana getirmiştir; fakat bu gün Lozan dünya sulhunun hakikî bir amili mevkiine yükselmiştir (Öner, 1939a, s. 2).

Kutlamalara dair detaylı bilgiler de aktarılmaktadır. Halkevi önünde toplanan Diyarbakır halkının da katılımıyla, "Halkevi balkonunda askeri bando ve Halkevinin altmış kişilik korusu tarafından söylenen İstiklâl marşile" (Karacadağ, 1939a, s. 24) başlayan tören Lozan'ın önemine dair Ömer Öner'in -ana hatları yukarıda aktarılan- konuşmasıyla devam etmiş ve "koronun söylediği milli marşlarla" (Karacadağ, 1939a, s. 24) tören sonlandırılmıştır. Kutlamalarda koronun söylediği milli marşların ne olduğuna dair detaylı bilgi ne yazık ki aktarılmamıştır. Bağlama dair Özer'in çalışması, bilgileri detaylandırmaktadır. İlgili eserinde Özer, Diyarbakır-Çermik'te kutlanan Lozan Günü'ne ilişkin Diyarbakır Halkevi'nin merkeze gönderdiği değerlendirme raporlarına yer vermektedir. Buna göre Lozan'ın önemine ilişkin

konuşmalar sonrasında, Mustafa Kemal Atatürk için saygı duruşunda bulunulduğu (Özer, 2021, s. 152) anlaşılmaktadır.

Törenlerde Mustafa Kemal Atatürk için saygı duruşunda bulunulmasının Millî Mücadele’yi başlatan, vatanı kurtaran, Lozan zaferini inşa eden, Cumhuriyet’i yoktan var eden ve Türk Milleti’nin atası onuruna bir saygı duruşundan daha fazlası olduğu anlaşılmaktadır. Lozan’ın, dönemin siyasal figürlerinin meşruiyetini sağlamada veya var olan meşruiyetlerini pekiştirmede seferber edildiği, bu yönüyle de Lozan’ın araçsallaştırıldığı görülmektedir. Özellikle Kurucu Baba Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatı sonrası bu tavır yeni Cumhurbaşkanı İsmet İnönü şahsında yoğunlaşacaktır. 1939 yılında Diyarbakır’ı ziyaret eden Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, “Diyarbakır, ... Lozan’ın yüksek diplomatı” (Eti, 1939, s. 1) ifadesiyle selamlanmakta, “Mondros’u yırtan, Sevr’i parçalayan, Lozan muahedelerini imzalayan bu yüce baş” (Eti, 1939, s. 1) ifadesiyle de övülmektedir. “İnönü meydanlarında çıkan zafer yıldırımları Lozanı da aydınlattı” (Öner, 1939c, s. 3) ifadesiyle onun askeri kişiliğinin diplomatlığa yansımaları hatırlatılırken, “Lozan’da dahi bir diplomat” (Ocak, 1940, s. 41) ve “Lozan’da sulh bayrağını diken” (Ayaz, 1941, s. 247) olmasının onun doğasından kaynaklandığı işaret edilmektedir. Nihayetinde Cumhuriyet’in “sevimli İnönü’sü ve Lozan kahramanı Millî Şeflerle..” (Öner, 1939c, s. 4) hem ulus hem de Diyarbakır tanıştığı için çok şanslı olduğunu kabul etmelidir.

Karacadağ’da Lozan’a dair anlatılardaki görece değişim ve dönüşüm, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yayınlanan sayılarda yoğunlaşmaktadır. İlgili dönemde Lozan’ın hem ulusal egemenliği hem Cumhuriyet’in temel figürlerini hem de Cumhuriyet’in temel saikleri ve hedeflerini meşrulaştırmasının geri planda kalmaya başladığı gözlenmektedir. Lozan’ın askeri yönü öne çıkartılarak Lozan’ın askeri bir zafer sonucu elde edildiğinin kesif bir şekilde vurgulandığı görülmektedir. Karacadağ’da Lozan’a dair en detaylı aktarıma sahip, Ömer Öner imzalı “Lozan Zaferimiz” başlıklı bir yazı bu tavrın klasik örneklerindedir. Yazıda, İzmir’e ulaşan Türk ordusu “Türkün en büyük kumandanının, son ve kat’i kumandasını duyan kahraman ordumuz, nihayet son hedefine varmış; istiklâl havamızı bozan, millî hakimiyetimizi yok etmeğe çalışan en büyük düşmanımız dökülmüş” (Öner, 1940, s. 126) ifadeleriyle selamlanırken, savaşın sonraki safhasının da bir savaş olduğu belirtilmektedir. Diplomasinin işlediği barış görüşmelerinin, “mücadelenin bu en zorlu safhasında” (Öner, 1940, s. 126) diye tanımlanması ise bu durumun göstergesidir. Yazar bu noktada ilginç bir şekilde Lozan’ı yeniden anımsatmak ihtiyacını gizlemeden, “bu büyük Lozan günümüzün hakiki manasile, hakikî kıymet ve mahiyetini meydana çıkarmak için onu, Osmanlı imparatorluğunun son ve

kati mağlubiyeti olan Sevr ahitnamesile karşılaştırmak kâfi gelecektir” (Öner, 1940, s. 127) ifadesiyle oldukça detaylı Sevr-Lozan karşılaştırması yapmaktadır.

Öner tarafından gerçekleştirilen bu detaylı aktarımda, -ki benzer bir tavır Boğazlar Meselesi tartışılırken de benimsenmiştir (Beysanoğlu, 1943, s. 768-771)- buhranlı savaş yıllarında yurttaşlara sahip olduklarını hatırlatma ve bunların nasıl elde edinildiğinin anımsatma yönü belirleyicidir; bir noktada aslında geçmişle hesaplaşma, geçmişle hesaplaşmaktan öte o anda sahip olunanları korumak için seferber edilmektedir. Geçmiş, ne geçmişe yönelik ne de geleceğe yöneliktir, bizatihi Cumhuriyet'in andaki varlığını muhafaza için araçsallaştırılmaktadır.

Bu şart ve koşullar altında 1940'lı yılların ilk yarısına hâkim olan hava, savaştan kaçınma çabaları ve bu konuda yurttaşın -örtük de olsa- rızasının sağlanması temellidir. Geçmişin araçsallaştırılması 'Cumhuriyet Barışı'nın bizatihi Cumhuriyet tarafından sürdürülebilmesi için seferber edilmektedir. Seferberliğin uzamı ise Cumhuriyet'in barış ortamının sağlayıcıları ile barışın nihai başlangıcı ve fakat aynı zamanda da dayanağı olan Lozan'dır.

1942 yılına gelindiğinde izlek dâhilinde Lozan Barış Antlaşması ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması kutlamalarının kesiştirildiği görülmektedir. 20 Temmuz 1944 tarihinde radyoda Montrö'nün önemine dair bir konuşma yapan Şevket Kavut konuşmasında Türk egemenliğini vurgulayarak, Lozan Barış Antlaşması ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin kazanımlarının birbirlerini tamamlayan metinler olduğuna dikkat çekmektedir (Özer, 2021, s. 356). 24 Temmuz'a gelindiğinde, Lozan Barış Antlaşması'nın kutlanması töreninde Diyarbakır Milli Eğitim Müdürü Talat Mümtaz Yaman tarafından Lozan'ın hem Türkiye hem de dünya barışı için sahip olduğu önemi aktaran bir konuşma yapılmıştır (Özer, 2021, s. 356-357).

1943 yılına geldiğinde ise Hatay'ın anavatana katılmasının birinci yıldönümü kutlamaları ile Montrö ve Lozan kutlamaları eklemlenmektedir. 20 Temmuz Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması için yapılan kutlamada Montrö'nün önemine değinilmiş, 23 Temmuz tarihinde Hatay'ın Türkiye için önemini anlatan konuşmalar yapılmış ve son olarak 24 Temmuz tarihinde Sevr ve Lozan karşılaştırılması yapılarak Lozan'ın önemini işaretleyen konuşmalar ile 1943 yılı kutlamaları tamamlanmıştır (Özer, 2021, s. 358-359).

1944 yılı Lozan Günü kutlamalarına ilişkin Karacadağ'da şu bilgilere ver verilmiştir: “Evimizin bahçesinden Sayın Avni Doğan, valimiz Osman Nuri Tekeli olmak üzere memur ve halktan seçkin bir kalabalık bu törene iştirak etmişlerdir. Bando tarafından çalınan İstiklâl marşı ile törene başlanmış ve ... Dr. Bedri Noyan, Lozan mevzu üzerinde bir konuşma yapmıştır”

(Karacadağ, 1944, s. 16). 1944 yılı Lozan kutlamasına ilişkin Halkevi Başkanı Dr. Bedri Noyan'ın konuşması tam da bu amacın takibinin yapılabileceği klasik bir örnektir. “Türkün şeref ve namusunu, Türkün vakar ve azametiyle mütenasip bir sulh müahedesi ile” (Noyan, 1944, s.9) taçlandırdığı belirtilen konuşma Lozan öncesi durum ile Lozan'a giden yol ve Lozan sonrası kazanımları aktarmaya yoğunlaşarak, Lozan'ın en büyük kazanımını barış içinde yaşayan istikrarlı bir ülke olarak işaretlemektedir.

Yine Montrö ile Lozan kutlamalarının birlikte gerçekleştirildiği 1945 yılı kutlamalarının da çok coşkulu geçtiği görülmektedir. Bu duruma temel neden ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün ilgili tarihlerde Diyarbakır'da bulunmasıdır. Kutlamalara ilişkin Karacadağ'da yayınlanmış yazı İsmet İnönü'ye övgüyle başlamaktadır. Yazıya göre, “bizi Lozan'a ulaştıran zaferler silsilesi İnönü'de başlamıştır” (İskenderoğlu, 1945, s. 1). Yazı yine savaş yıllarına hâkim Lozan'ın kazanımlarını koruma güdüsüyle bezeli ifadelerle doludur. İlgili yazıda dikkat çeken en ilginç yön ise Lozan'ın daha önceki dönemlerde sıklıkla ifade edildiği şekilde, mazlum bir milleti zalim milletleri savaş meydanında yenip diplomatik masada kabul ettirdiği bir antlaşma olarak görülmesinin yerini eşit tarafların yaptığı bir antlaşma olarak sunulmasına bırakmasıdır: “Lozan'ın yenilmiş ve yenmiş iki taraf arasında yapılmış bir anlaşma olmaktan ziyade Devletler arası münasebetlerde eşitlik, hak ve adalet prensipleri bakımından kurucu ve yapıcı bir tarih belgesi olmak vasıflarını taşır” (İskenderoğlu, 1945, s. 1).

Aynı yılın Lozan kutlamalarına ilişkin bir başka haber yine Lozan'ın Montrö'yle birlikte kutlandığını aktarmaktadır. “Evimizce tertip edilen Lozan-Montrö günlerinin kutlanması bu yıl bilhassa muhteşem ve daha manâlı olmuştur” (Karacadağ, 1945b, s. 16) ifadesiyle aktarılmaya başlanan haber, “bilhassa muhteşem ve daha manalı olmayı”, İsmet İnönü'nün Diyarbakır'da olmasına bağlamaktadır. “Bu münasebetle evimizin bahçesini ve büyük Gazi caddesini dolduran binlerce halkın huzurunda Kor bandosunun çaldığı İstiklâl marşı ile başlamış” (Karacadağ, 1945b, s. 16), yapılan konuşmalar ve okunan şiirler sonrasında Diyarbakır Halkevi “müzik kolu tarafından da bir konser verilerek” (Karacadağ, 1945b, s. 16) Lozan ve Montrö günlerinin kutlanması tamamlanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesini takip eden yıllarda, Lozan'ın savaş yılları süresinde konumlandığı düzlem de ortadan kalkmıştır. Bu durum Lozan'ın kutlanmasının önemini yitirmesinin, en azından 24 Temmuz'da kutlamaların sönükleşmesinin de başlangıcıdır. Lozan kutlamalarına dair detaylı bir bilgi sunulmayan 1946 yılını takriben 1947 yılı Lozan Günü kutlamalarına ilişkin Karacadağ'da çıkan haber oldukça sade bir ifadeye sahiptir: “Lozan Zaferi'nin 24üncü yıldönümü Halkevinin geniş bahçesinde parlak bir törenle kutlanmıştır”

(Karacadağ, 1947, s. 17). 1948 ve 1949 yılları Lozan Günü kutlamaları her ne kadar Diyarbakır Halkevi'nde görece coşkuyla kutlansa ve Karacadağ'da haberlere konu olsa da (Özer, 2021, s. 370-372) törenlerin sönükleşmeye başladığı da rahatlıkla görülebilmektedir. 1950 yılına gelindiğinde Türkiye genelinde Halkevlerinin kapanmasıyla Diyarbakır Halkevi de kapatılmış ve süreli yayını Karacadağ'ın yayınlanmasına son verilmiştir. İlgili tarihten itibaren ise Lozan Günü, Cumhuriyet'in bir zamanlar kutlanan ve fakat unutulmuş ritüelleri arasındaki yerini almıştır.

SONUÇ

2023 yılı Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılı olduğu gibi Lozan Barış Antlaşması'nın da yüzüncü yılıdır. Her ne kadar Cumhuriyet'in yüzüncü yılı tartışmalarının gölgesinde kalsa da Lozan ve Lozan üzerine 'tartışmalar' güncelliğini korumaktadır. Bu tartışmaların Cumhuriyet rejiminin kuruluşundan itibaren süre gelen bir durum olduğu da rahatlıkla iddia edilebilir. Diyarbakır Halkevi dergisi olan Karacadağ, Lozan Barış Antlaşması'nın Erken Cumhuriyet Dönemi'nde nasıl okunduğunun takip edilebileceği ve ilgili tartışmalara tarihi perspektif kazandırabilecek önemli bir dergi niteliğindedir. Kimi metinlerde bir gün kimi metinlerde ise bayram sıfatıyla nitelenen ve fakat her daim 24 Temmuz Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasını işaretleyen törenin, Diyarbakır Halkevi'nin kutladığı temel ritüeller arasında konumlandırılması hatalı olmayacaktır. Bu noktada bir barış antlaşmasının, görece ulusal ölçekte kutlanacak, bir gün ve bayram olarak örgütlenmesinin ve yurttaşlara sunulmasının ardında yatan gerekçelerin irdelenmesi elzemdir. Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının ve siyasal elitlerinin, yeni inşa edilen rejime ve rejimin siyasal figürlerine meşruiyet zemini arayışları, Lozan'ın sunumundaki temel noktalardan birisidir. Meşruiyet zemini arayışı, Cumhuriyet'in dayandığı meşruiyet biçimine koşuttur. İktidarının kaynağını Tanrı'dan aldığı kabul ile temellendirmeye çalışan Osmanlı mazisi ile iktidarın kaynağını bizatihi kendi varlığından aldığı kabul ile temellendirmeye çalışan Cumhuriyet'in tarihsel, söylemsel ve hatta pratik düzeylerinde çarpışmaları kaçınılmazdır. Aslında ilk andan itibaren mazi ile mücadeleye girişmek, köhnemiş ve geride kalmış bir yapısal bütünlükle mücadeleye girişmek olduğundan mazinin mağlubiyeti normdur. Cumhuriyet açısından Lozan tam da bu noktada anlam kazanmaktadır; bir yanda savaş meydanında dış düşman olan işgalci güçlere karşı, diğer yanda da iç düşman olan eski rejimin ve onun sahip olduğu değerleri benimseyenlere karşı Cumhuriyet'in ve Cumhuriyet'in değerlerinin tartışmasız mutlak zaferidir.

Zaferin sürekliliği ise ancak ve ancak, Cumhuriyet'in sahip olduğu coğrafyaya ve coğrafyada yaşayan insanlara kendisini sunulabilmesine bağlıdır; coğrafyanın vatana dönüştürülmesi ve

insanların yurttaşlara dönüştürülmesi bu yolda atılacak ilk adımlar olarak değerlendirilmektedir. İlgili adımların pratiğe döküldüğü uzam ise Halkevleridir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde ülke genelindeki en yetkin ve etkin devlet kurumu olarak faaliyet gösteren Halkevleri vatanın ve yurttaşın kaderi ile Cumhuriyet rejiminin kaderlerinin kesişti(rildi)ği mekânlar olarak örgütlenmiştir; Lozan Barış Antlaşması'nın Halkevlerinde kutlanması yurttaş, ulus ve Cumhuriyet arasında inşa edilen varoluşsal ilişkideki tepe noktalarından birisidir; Cumhuriyet zaferle kurulmuş ve taçlandırılmıştır. Bunu ulus düzeyinde sürekli kılacak ise Cumhuriyet'in yeni nesli ve yurttaşlarıdır. 1930'lu yıllardaki Lozan sunumu daha çok geçmişe yönelmektedir; 1940'lı yıllara gelindiğinde ise Cumhuriyet, rejimin meşruiyet zeminini genişlettiği ölçüde yerini sahip olunanları korumaya ve korunan değerler üzerinden geleceğe yönelmektedir. Yirmi yıl dâhilinde yaşanan bu değişim, bir siyasal savrulma veya değerler silsilesinde yaşanan dönüşümün sonucu değildir; Cumhuriyet'in Lozan Barış Antlaşması'yla ulaştığı başarının sonraki yıllarda örnek alınması gereken çok temel ve hayati bir başarı olarak işaretlenmesi temellidir; Cumhuriyet'in nihai hedefi olan muasır medeniyetler seviyesine ulaşmasına içkin modernlik ve medeniyet savaşının başlangıç noktasıdır.

KAYNAKÇA

- Alpan, S. (1940). Demokrasi prensipi ve inkılâp. *Karacadağ*, 27(3), 49-52.
- Ateşli, İ. (1939). Halkevi. *Karacadağ*, 19(2), s. 23.
- Ayaz, M. R. (1941). Millî şef'imiz ismet inönü'ne tazim ve hürmet neşidesi. *Karacadağ*, 40(4), 247.
- Baykal, K. (1938a). Niçin çıkıyoruz? *Karacadağ*, 1(1), 1.
- Baykal, K. (1938b). Diyarbakırın türk kültürüne hizmeti. *Karacadağ*, 1(1), 2-5.
- Baykal, K. (1938c). Ferd ve sosyete. *Karacadağ*, 2(1), 7-8.
- Baykal, K. (1938d). Hakiki ahlâk. *Karacadağ*, 4(1), 1-2.
- Baykal, K. (1938e). Biz ve cümhuriyet bayramımız. *Karacadağ*, 8-9(1), 1-3.
- Baykal, K. (1939a). 23 Nisan ve 19 Mayıs bayramları münasebetile. *Karacadağ*, 16(2), 1-3.
- Beysanoğlu, Ş. (1943). Tarihte boğazlar meselesi ve bu günkü hukukî durum. *Karacadağ*, 62(6), 768-771.
- C.H.F. (1932). *C.H.F halkevleri talimatnamesi*. Hâkimiyeti Milliye Matbaası.
- Çeçen, A. (1990). *Atatürk'ün kültür kurumu halkevleri*. Gündoğan Yayınları.
- Çubukçu, C. T. (1945). Halkevi ve odalarının açılışlarını kutlularken. *Karacadağ*, 75(7), 1-2.
- Diriöz, H. A. (1939). Halkevi. *Karacadağ*, 16(2), 21.
- Eti, O. (1939). Değişmez millî şefimiz diyarbakırda. *Karacadağ*, 24(2), 1-2.
- Gündoğdu, Ş. (2023). Türk inkılabı kavramının inşası: Afyon halkevi dergisi Taşpınar örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(Cumhuriyet'in 100. Yılı), 545-562. <https://doi.org/10.21547/jss.1360851>
- Gürpınar, Ş. (1938a). İleri türk yurdu. *Karacadağ*, 1(1), 11-12.
- Gürpınar, Ş. (1938b). Ben, sen, onlar yok, ulus var. *Karacadağ*, 3(1), 6-7.
- Gürpınar, Ş. (1938c). Sevr-Lozan ve andlaşması. *Karacadağ*, 3(1), 14-15.
- Gürpınar, Ş. (1938d). Sevr-Lozan ve andlaşması. *Karacadağ*, 4(1), 14-15.
- Gürpınar, Ş. (1938e). Sevr-Lozan ve andlaşması. *Karacadağ*, 5(1), 4-5.
- Güvenç, C. (1939). Halkevi. *Karacadağ*, 18(2), 22.
- Halkçioğlu, M. E. (1939). Halkevi. *Karacadağ*, 14(2), 22.
- Mayakon, İ. M. (1938). Atatürk şark vilâyetlerinde bir seyahate çıktılar. *Karacadağ*, 10-11(1), 11-14.
- Noyan, B. (1944). Halkevi reisi dr. bedri noyan'ın 24 Temmuz 943 lozan gününde halkevinde yaptığı konuşma. *Karacadağ*, 68(6), 9-10.
- İskenderoğlu, R. (1945). Lozan. *Karacadağ*, 80(7), 1-2.
- İskenderoğlu, R. (1946). Halkevlerinin yıldönümünde. *Karacadağ*, 87(8), 1.

- Karacadağ. (1938). Başbakan bay celâl bayar şark intibaalarını anlattı. *Karacadağ*, 10-11(1), 15-16.
- Karacadağ. (1939a). Evimizin bir aylık çalışması. *Karacadağ*, 19(2), 24.
- Karacadağ. (1940a). Halkevinin çocuğu. *Karacadağ*, 25(3), 9-10.
- Karacadağ. (1940b). Yıl dönümü törenimiz. *Karacadağ*, 26(3), 40.
- Karacadağ. (1943). Son altı ay içinde evimizde ve şehrimizde olup bitenler. *Karacadağ*, 62(6), 772-775.
- Karacadağ. (1944). Halkevi haberleri-lozan günü. *Karacadağ*, 69(6), 16.
- Karacadağ. (1945a). Halkevi haberleri-yıl dönümü. *Karacadağ*, 75(7), 16.
- Karacadağ. (1945b). Halkevi haberleri. *Karacadağ*, 80(7), 16.
- Karacadağ. (1945c). Halkevi dergileri ve aydınlarımız. *Karacadağ*, 83-84(7), 1-2.
- Karacadağ. (1946a). Halkevi haberleri. *Karacadağ*, 87(8), 24.
- Karacadağ. (1946b). Karacadağ sekiz yaşında. *Karacadağ*, 85-86(7), 1.
- Karacadağ. (1947). Halkevi haberleri. *Karacadağ*, 103(8), 17.
- Kardaş, C. (2018). *Diyarbakır halkevi ve karacadağ dergisi-halkbilimsel bir inceleme*. Grafiker Yayınları.
- Kişmir, Ş. (1939). 19 Şubat. *Karacadağ*, 13(2), 1-2.
- Ocak, O. (1938). Karacadağ. *Karacadağ*, 1(1), 13.
- Ocak, O. (1940). Kurtuluşumuzun ilk zaferi. *Karacadağ*, 27(3), 41-42.
- Öner, Ö. (1939a). İki büyük bayram. *Karacadağ*, 19(2), 1-2.
- Öner, Ö. (1939b). En büyük bayramımız. *Karacadağ*, 21(2), 5-7.
- Öner, Ö. (1939c). Büyük misafirimiz. *Karacadağ*, 24(2), 2-4.
- Öner, Ö. (1940). Lozan zaferimiz. *Karacadağ*, 31(3), 26-128.
- Özer, İ. (2021). *Türk modernleşmesinde halkevleri ve diyarbakır halkevi örneği*. AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Şimşek, S. (2005). "People's houses" as a nationwide project for ideological mobilization in early republican Turkey, *Turkish Studies*, 6(1), 71-91.
- Şimşek, S. (2007). *Bir ideolojik seferberlik deneyimi halkevleri 1932-1951*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Toksoy, N. (2007). *Halkevleri bir kültürel kalkınma modeli olarak halkevleri*. Orion Yayınları.